

נושא הגיליון

מנהגי הנשים בתפילה'

ואל תטש תורת אמן

תפילה כהלכה: נושאי הגיליונות בסדרת תפילת נשים, הגיליון הקודם 443 'חיוב נשים בתפילה'. הגיליון הנוכחי 444 'מנהגי הנשים בתפילה'.

ובהמשך לכך הנושאים בגיליונות הבאים 'חיוב נשים בקריאת שמע', 'נשים בחלקי התפילה', ו'סדר העדיפות בתפילה לנשים'.

במאמר לפנינו מתבאר, שלשה שיטות של פוסקי זמננו, כיצד נוהגות הנשים הלכה למעשה לגבי חיוב תפילה בכל יום, וביאור מנהגי קהילות ישראל כיצד מקיימות חיוב זה.

הבדלי הדינים לפי הגיל; בנות קטנות - סדר התפילה הראוי לגילן מדין חינוך, בנות גדולות - החייבות בתפילה, נשים נשואות - המשועבדות לבעליהן, נשים עם ילדים - שאין להן זמן, נשים מבוגרות - שיש להן זמן.

1. פולמוס סוער

עיקר הדין: מפורש **במשנה** (ברכות דף כ) **ברמב"ם** (תפילה פרק א הלכה א-ב), **ובשו"ע** (סימן קו סעיף ב), ללא חולק, נשנים חייבות בתפילה. ונחלקו הפוסקים מהו גדר החיוב, לדעת **המגן אברהם** (סימן קו ס"ב) נהגו רוב נשים שלא להתפלל בתמידות, ומסתפקות בבקשה אחת ביום. לדעת **המשנ"ב** (סימן קו ס"ק ד) הכרעת רוב הפוסקים כדעת **הרמב"ן** (השגות לספר המצוות מצוה ה) שחייבות בשמונה עשרה, וצריך להזהיר על כך, וחיובות שחרית וערבית, ורק במעריב טרורות כי לא קיבלו עליהן חובה (התבאר בהרחבה בגיליון 443).

צילום מקום הרבנית קניבסקי ע"ה בעזרת נשים של בית הכנסת 'לדרמן' מתוך ספר 'בית אמי' (עמוד 400)

דבר העורך

המקסימום האפשרי הוא המינימום הנדרש

חטוף ואכול: מרגלא בפומיה של הגרב"מ **אורחי זצ"ל** "המקסימום האפשרי, הוא המינימום הנדרש". והוכיח זאת **מהגמ'** (בבא בתרא דף עה). וְנִתְּתָה מִהוֹדֵךְ עָלֶיךָ (במדבר פרק כז פסוק כ) ולא כל הודך, זקנים שבאותו הדור אמרו, פני משה כפני חמה, פני יהושע כפני לבנה, אי לה לאותה בושה, אוי לה לאותה כלימה.

נשאלת השאלה מהי הבושה, ולא רק בושה אלא 'אוי לאותה בושה' כלומר בושה שאין כדוגמתה, וכי מצינו בכל הדורות איש שפניו כפני לבנה חוץ מיהושע?

אלא התירוץ, שברוחניות תמיד צריך לשאוף למקסימום האפשרי, זקנים שבאותו הדור שזכו לראות שיא גדולתו של משה רבינו רבן של ישראל, תקפה אותם בושה על המרחק ממיצוי השאיפה אצל יהושע. ללמדך ש"המקסימום האפשרי הוא המינימום הנדרש".

משל נמרץ אמר על כך **החפץ חיים** (בהקדמה לשמירת הלשון), מעשה ברוכלת שמכרה פתוחים בשוק, עבר 'קוזאק' וברשעונו התחיל לחטוף לה מהסל והתחילה לבכות, עבר שם פיקח אחד ואמר לה מה לך בוכה?! עמדי גם את ותחטפי, כך תצליחי להציל לפחות כפי יכולתך! סיים החפץ חיים, שכך זה בעבודת התפילה שהיצי"ר מפיל מחשבות זרות, ועל האדם לחטוף ולכוין כמה שיכול.

קורה שאדם לא זכה לכיין כהוגן בתפילה, וכבר אוזח בסוף ברכת 'שים שלום', וחושב לעצמו נו... בתפילה הזאת לא זכיתי לכיין, בפעם הבאה אכיין יותר טוב. וזה לא נכון, אלא לפחות יכיין מכאן ועד סוף שמונה עשרה, ואפילו כשעומד בסוף 'עלינו לשבח' בתיבות וְנִתְּתָה מִהוֹדֵךְ עָלֶיךָ ד' לְמַלְכָּךְ, לפחות יאמר בכוונה מילים אלו. כל מילה שזוכה לכיין שווה מיליונים, יְקָרָה היא מְפִינִים (משלי פרק ג פסוק טו).

כאשר עוסקים בגדר חיוב תפילה של נשים צדקניות שעסקות וטרודות במצוות, צריך לדעת שתפקיד האשה להתפלל כפי יכולתה 'חטוף ואכול', לא יותר מכך, וגם לא פחות מכך. מה שלא יכולה לא דורשים ממנה, ומה שהיא יכולה היא צריכה. אם האשה תחפש שלמות בתפילה לא תוכל להתפלל כלל, הפתגם "או הכל או כלום" אינו נכון בדרך התורה.

בברכת התורה
עקיבא יוסף לוי

ולא חילקה בזמנים אם עכשיו עסוקה או לא. ויתכן לומר על פי זה, שגם כפסטר מחיוב תפילה, הוא בכל זמן, גם כאשר אינן עסוקות בפועל, וכיון שהחיוב תפילה הוא מדרבנן, מעיקרא לא בקעוהו על נשים שעסוקות וטרודות, כמו במצות עשה שהזמן גרמא.

כנגד תמידין: לדעת **הארץ צבי** (פרומער, חלק א סימן לד) נשים פטורות מחיוב שלוש תפילות, כיון שתפילות נתקנו כנגד קרבן התמיד, שנקנה מתרומת מחצית השקל, ונשים פטורות ממחצית השקל. בדומה לסברת **הגר"א** (שו"ת מהדורא קמא סימן ט, גיליון השר"ע סימן קו ס"ק א). לגבי תפילת מוסף, ומה שכתוב ש'חייבות בתפילה', הכוונה רק בקשה אחת, כפי שכתב המגן אברהם.

מנהג ישראל: לדעת **הגר"ר מאיר סירוטה שליט"א** (בהוראה לרבני הילכתא), מפורש במגן אברהם שכך היה מנהג בנות ישראל מקדמת דנא שלא להתפלל שמונה עשרה, והמגן אברהם הצדיק את המנהג, שמספיק להן לומר בקשה אחת ביום. ומה שהמשנ"ב כתב שחייבות להתפלל שמונה עשרה, וצריך להזהיר את הנשים להתפלל שחרית ומנחה, הרי מדברי המשנ"ב עצמו מוכח, שמנהג בנות ישראל הייתה, שלא להתפלל שמונה עשרה.

והסיק, שכמו בעבר כך גם היום, חייבות רק לומר בקשה אחת ביום, ולא צריך להוסיף לבקשה שבח לפניה והודאה אחריה כפשוטו המג"א. ויכולות להתפלל שחרית ומנחה למרות שאינן חייבות, והמנהג שלא מתפללות ערבית, כי לא קיבלוהו על עצמן.

3. שיטת המחייבים

משנה ברורה: הטעם העיקרי לחייב נשים בתפילת שמונה עשרה, כפשוטו הגמ' הרמב"ם והשו"ע, וכפי שכתב במשנ"ב שצריך להזהירן להתפלל שמונה עשרה, ולא לסמוך על ההיתר של המגן אברהם שמספיק בקשה אחת ביום, כי המגן אברהם עצמו לא נוקט כך למעשה, אלא שבא להצדיק ולליישב את מנהג הנשים, וכתב על כך 'ואפשר', ואדרבה המג"א עצמו מביא את שיטת רוב הפוסקים לחייב בתפילה. וממילא הנשים חייבות בתפילת שחרית ומנחה, ורק במעריב אפשר להקל, משום שתפילת ערבית רשות, ולא קיבלוהו עליהן לחובה. ואתן הנהוגות כיום שלא להתפלל שמונה עשרה, הוא מנהג טעות, ובאמת חייבות בתפילה בדרגה שלהן, בדיוק כמו אנשים. ואף פוסק לא חידש פטור גורף לחיוב נשים של תפילה, וגם המגן אברהם שהתיר, רק לא ללמוד זכות, להצדיק את המנהג שהיה בזמנו, שלא התפללו שמונה עשרה, והיהוה התבסס על כך שלא היתה להן אפשרות, אבל כיום יש לנשים אפשרות פשוטה להתפלל שמונה עשרה, ולכן ודאי שחייבות בתפילה כפי שתקנו חז"ל.

תכנות ופקחות: בעבר הרבה נשים בקושי למדו ולא ידעו קורא וכתוב, ולא הבינו לשון הקודש, ובקושי היה להם זמן שכל וכח כדי להתפלל, אבל כיום הנשים למדניות וחכמניות, לומדות מגיל צעיר במוסדות החינוך, כיצד להתפלל בדרגה גבוהה ביותר, ולא יתכן שלא יתחייבו לקיים חיוב חז"ל כפשוטו, להתפלל כדין. וכן כתב **הגר"א בנבצל שליט"א** (משנ"ב ביצחק יקרא סימן קו), שבזמן הגמרא נשים לא היו בקיאות בתפילה, אבל כיום שהן בקיאות מסתבר שחייבות בתפילה.

וכעין זה התבאר בגיליון מספר 405-404 בנושא 'תלמוד

מה נשתנה: בדורות הקודמים היו סיבות הלכתיות מוצקות לפטור את הנשים מתפילה, ולכן בזמנם רוב הנשים בקושי התפללו, מחמת פטורים שונים שנגרמו מהמציאות שחיתה, כיום המציאות השתנתה, וממילא יתכן שלא שייך הפטורים הללו.

כיום רוב הנשים מסוגלות להתפלל שמונה עשרה, ורק לעיתים רחוקות אנוסות לגמרי שאינן יכולות להתפלל. בזמננו יש לנשים יותר זמן, כי עסק הכביסות והבישולים לוקח פחות זמן, ובלאו הכי יוצאות מהבית לעבודה ולקניות, ואם יש להן זמן לפטפט עם השכנות, ודאי שיכולות להקדיש דקות פטורות כדי להתפלל שמונה עשרה, ולא יתכן שלכל דבר יש להן זמן, ולתפילה לא.

בעבר הנשים לא ידעו קורא וכתוב, ודברו כל היום עם הקב"ה בשפת האם. אבל כיום הנשים מלומדות ביותר, אם לא יקדישו זמן לתפילה, עלול להיות שלא ידברו עם הקב"ה במשך כל היום, שעסוקות במירוץ החיים.

ההשקע נכון: דרך כל נשים צדקניות לומר נשמת, פרק שירה, והפרכת חלה, שיר השירים, תהלים המחולק, 40 יום בכותל, תפילת השל"ה, פרשת המן, ועוד סגולות, ובוודאי העגולה הבדוקה והטובה ביותר הוא להתפלל 40 יום שמונה עשרה.

בית ראוי: מבחינת המציאות של הבית, בעבר היה הרבה פעמים שלא יכלו לברך בבית שיש בו ילדים, כי לא היה מקום נקי שמותר לברך בו, עד שיש סבתות שמספרות, שבזמנם היו צריכות להוציא את הראש מהחלון בכדי לברך ברכה, כי לא היתה אפשרות לברך בבית שיש שם ילדים קטנים, וכיום יש ניקיון מושלם, ואפשר לומר בבית תפילות וברכות.

2. שיטת הפוטרים

מגן אברהם: שיטת הפוטרים משמונה עשרה כשיטת המג"א, וכמנהג ישראל מקדמת דנא שנשים לא היו מתפללות שמונה עשרה, ואפילו כשהיה להן זמן להתפלל. וכפי שכתב **בתורת חיים** (סופר סימן קו ס"ק ב), שנשים חייבות רק תפילה אחת ביום, בכל נוסח שירצו. וכן כתב **בנימוקי אור"ח** (סימן מז טע"ף ד), סוגיא דעלמא ומנהגא רהיט, שאין נשים מתפללות בכל יום, וזאת הצנועות ביותר או הזקנות.

בעבר הנשים לא התפללו שמונה עשרה, וכפי שכתב **היעב"ץ** בסידוריו, שקרא לכל חלקי התפילה על שם מקומות בבית המקדש. לדוגמה, תפילת י"ח נקרא 'קודש הקדשים'. ולברכות השחר קורא 'עזרת נשים' וז"ל 'שאימרות גם הנשים והילדים'.

עסוקות בבית: אפשר לתת טעם בשיטת הפוטרים, מדוע המנהג נשים לא מתפללות שמונה עשרה, גם בזמננו שיש להן זמן, כי גברים בעיקרון תמיד יכולים ופנויים להתפלל, חוץ מכאשר אינם יכולים לאונסם, אבל אשה בדרך כלל אין לה פנאי להתפלל כמו שצריך כי טרודה בצרכי הבית והילדים, שהוא התפקיד המרכזי של הנשים יומם ולילה, ולכן הקילו בחיוב תפילה לנשים, ואין בהן 'חיוב' תפילת שמונה עשרה אלא 'זכות' תפילה.

אחד הטעמים בראשונים, שאשה פטורה ממצות עשה שהזמן גרמא וכיבוד אב ואם, מבואר ב**באבודרהם** (ברכת המצוות ומשפטיהם ז"ה כל ישראל), ו**בכלבו** (סימן עג), כי משעובדת לבעלה וצרכי הבית תלויין בה, ושמה באותו זמן תהיה עסוקה. ומכאן אנו רואים שהתורה קבעה פטור כללי,

רק לפי הענין, שאם היא טרודה בטיפול בילדים כל הזמן, היא אכן פטורה, ולמעשה האשה צריכה להתאמץ מאוד כדי שתוכל להתפלל, כגון לקום יותר מוקדם, או להוריד זמן מהעבודה.

בנות ספרד: חידש הג"ר בן ציון אבא שאול זצ"ל (אור לציון חלק ב פרק ז אות כד, קובץ צפונות) שלהלכה לא נוקטים כשיטת הגזן אברהם, אלא כשיטת השאגת אריה, שגם לפי דעת הרמב"ם, נשים חייבות להתפלל כל יום שחרית ומנחה, ומעריב אינן חייבות, ואם יכולות, טוב שיתפללו גם ערבית. ומכל מקום אשה המטופלת בילדים ועסוקה בכך כל היום, פטורה לגמרי מן התפילה.

וכותב שם בהערות דבר מחודש, וכן מטו בשם הג"ר ישראל **יעקב פישר זצ"ל** (עדות נכדו לרבני הילכתא), שההיתר של עוסק במצוה קיים גם באיש, שאם האשה אינה בבית, כגון שהלכה ללידה, או שעובדת עד מאוחר, והבעל צריך לטפל בילדים ואינו מוצא זמן להתפלל, הוא פטור מחיוב תפילה, כדין עוסק במצוה, ואף אינו חייב בתשלומין.

מאידך לדעת הג"ר **עובדיה יוסף זצ"ל** (ילקוט יוסף אוצר דינים לאשה ולבת פרק ט, יחזה דעת חלק ג סימן ז, יביע אומר חלק ט סימן קח אות נה), מן הדין נשים ספרדיות חייבות בתפילה אחת שמימות עשרה בכל יום, ומהלך על מה שכתב באור לציון שחייבות בשתי תפילות. ונחה טוב שיתפללו שמונה עשרה בתפילת שחרית, ואם טרודות יתפללו במנחה או ערבית. ואם רוצות להתפלל כל יום 3 תפילות, ערבית שחרית ומנחה תבוא עליהן ברכה. ומנהג הנשים האשכנזיות להתפלל שתי תפילות ביום, שחרית ומנחה, ולא קיבלו עליהן להתפלל תפילת ערבית.

4. שיטת המכריעים

תלוי במציאות: שיטת המכריעים שביסוד הדין האשה חייבת בשמונה עשרה, אולם יש מספר סיבות מוצדקות לפוטרו ממשמונה עשרה, ולכן תלוי במציאות של כל אשה.

תפקידן של נשים צדקניות להתעסק בגידול הילדים וצרכי הבית, ויש להן פטור של 'עוסק במצוה'. וכפי שמפורסם בשם **החפץ חיים** (שיחות החפץ חיים חלק א דוגמה מדרכי אבי אות כז) עדות בנו **רבי אריה ליב זצ"ל**, שאימו בשנים שטיפלה בילדים כמעט לא התפללה, כפי שהורה לה בעלה החפץ חיים, כיון שטרודה בגידול הילדים, ונחשבת כעוסק במצוה. והעידה בת החפץ חיים (עדות נינו לרבני הילכתא), שאמר לה אביה, לה השתדל להתפלל פעם ביום תפילת שמונה עשרה. משום שצריכים רחמי שמים.

אין מכוונות: מבואר ב**שו"ת דברי יציב** (או"ח חלק א סימן קכא) שיש סמך לנשים שאינן דעתם מיושבת עליהם להתפלל, מחמת טרדות הילדים, שלא יתפללו, ונחשב שאומדות את עצמן שאינן יכולות לכונן, כשטות לשון הרמ"א (סימן קא סוף א) שכיום לא יחזור אם לא כיון בתפילה, משום שקרוב שלא יכיון גם כשיחזור, וקל וחומר לנשים שטרודות מאד בתלויות בעליהן וילדיהן, לכן נהגו רוב הנשים לא להתפלל במיתדות, אלא רק כשיכולות לכיון.

וציון לדברי **הנעש"ט** (הביאו מהרי"א מקאמאראג בשולחן הטהור סימן קא סוף ג וזר זהב שם, סימן קח סוף יא), שבזמן הזה לא חוזרים אם שוכחים 'עלה ויבוא', כי לא מכוונים כראוי ושמה כשיחזור לא יכיון. ולפי זה מסביר הדברי יציב, נשים שאינן מכוונות כראוי נהגו שלא להתפלל

תורה לנשים, שכיום הן חכמניות וצריכות ללמוד, למרות שבעבר היה אסור להן ללמוד. ובדומה לכך כתב **בכף החיים** (סימן ע ס"ק א), ומהוגות הנשים שיודעות ללמוד, להתפלל כל סדר התפילה כמו האנשים. וכיום כל אשה ממוצעת היא בגדר 'יודעת ללמוד'.

אין למדין הלכה מפי מעשה: ומה שיש מקילים על סמך הסיפור עם אשת החפץ חיים, כבר לדמונו חז"ל שאין למדים הלכה מפי מעשה, וכפי שנקטו הג"ר **יהודה שפיא זצ"ל** (בספרו דעת יהודה עמוד מ), והג"ר **בנימין יהושע זילבר זצ"ל** (שו"ת אז נדברו חלק יא סימן מח, חלק יב סימן סה, חובת התפילה עמוד שג ד"ה ובשו"ת), שאין דנין אפשר משאי אפשר, ומי יודע מה היו הסיבות לפטור, באיזה מצב הייתה אשתו של החפץ חיים, ובמשנ"ב לא הובא דין זה להלכה אפילו לא ברמז, ואי אפשר לסמוך על מעשה בשם החפץ חיים, נגד הלכה ברורה שנפסק להלכה במשנ"ב עצמו.

יש זמן: וכן הורה **החזון איש** (ארחות רבינו חלק א עמוד קטז, נגזי שערי ציון להג"ר בן ציון הלוי במברגר עמוד כד), שנשים חייבות בתפילת שחרית ומנחה בשלימות, ולגבי תפילת ערבית שהיא רשות, אפשר להקל בשעת הצורך. והוסיף, שגם אם יש צד לפטור נשים מתפילה כשיש להם ילדים, כדין חולים ומשמשיהן, מכל מקום נשים צדקניות תמיד מוצאות זמן לתפילה.

ועורר הג"ר **אלעזר מנחם מן שך זצ"ל** (מכתבים ומאמרים חלק ג עמוד עד) שמספיק להגיד 'ברוך שאמר' 'אשרי ו'שתבח', ואחר כך קריאת שמע עם ברכותיה, ושמונה עשרה, ומספיק לזה חמש עשרה דקות, ויכולה לנהוג כך גם כשטופלת בילדים. ולמנחה צריך רק חמש דקות, כי מספיק להתפלל שמונה עשרה בלבד.

אפילו ערבית: על דרך החזו"א, הורה הג"ר **קניבסקי זצ"ל** (דעת נוטה חלק א תפילה אות 1) שנשים חייבות להתפלל שחרית ומנחה כמבואר במשנ"ב, ואי אפשר להקל להם, ואפילו בתפילת ערבית קשה להקל. והשיב (בנתיבות ההלכה קובץ ג עמוד 6) שלפי החזו"א חייבות בתפילת ערבית, ונחלק על המשנ"ב שהיקל בתפילת ערבית. וכן בבית הג"ר **יעקב ישראל קניבסקי זצ"ל**, גם הנכדות הקטנות התפללו ערבית, והקפידו על כך. **והרבנית קניבסקי ע"ה** (בית אמי עמוד 398) היתה ממונכת את נכדותיה בהגיען לגיל 8 את צורתן וסדר התפילות.

ושם הג"ר **מאיר גריינמן שליט"א** (אחינו של החזו"א, בעדות לרבני הילכתא), שלמעשה כך היה מורה לבנותיו שיתפללו גם תפילת מעריב, כיון שהן חייבות בהזכרת יציאת מצרים של ערבית, ואם לא יתפללו את כל התפילה עלולות לשכוח להזכיר יציאת מצרים.

שחרית ומנחה: ולדעת הגרי"ש **אלישיב זצ"ל** (קובץ תשובות חלק א סימן יד, עדות בנו ותלמידו לרבני הילכתא) נשים חייבות להתפלל שחרית ומנחה, ואילו ערבית אינן חייבות. ולגבי אישה שקמה מוקדם ומטפלת בילדים ויוצאת מיד לעבודה, הורה שתקום יותר מוקדם, כדי שתספיק להתפלל.

התאמץ להתפלל: ולדעת הג"ר **ריאל רוזנברג שליט"א** (בהוראה לרבני הילכתא) רק לענין היתר איכילה לפני התפילה אפשר להקל לנשים, ולסמוך על כך שיש להם דין עוסק במצוה, אבל לא לענין שתהיה פטורה להתפלל, שזה

שמונה עשרה בתמידות, ורק בשבת ויום טוב וכדומה נהגו להתפלל כי יש להם יותר מנוחה והשראה טובה ויודעות בעצמן שכיבונו כראוי.

וכעין זה כתב **במחזה אליהו** (חלק א סימן יט אות יד) שמועה בשם **החזו"א**, שאשה המטופלת בילדים פטורה מתפילה כי אין דעתה מיושבת עליה ואינה יכולה לכיין כראוי מכח הטרדותיו, כדן הבא מן הדרך שלא יתפלל כי אין דעתו מיושבת עליו (ע"רובין דף סה), ויכולה לסמוך על דעת המגן אברהם, שמספיק להתפלל תפילה קצרה.

הוראות למעשה: לדעת הג"ר **ניסים קרליץ זצ"ל** (עדות נכדו לרבני הילכתא) אשה שיש לה ילדים, פטורה מעיקר הדין מחיוב תפילה, כמו שמפורסם הוראת החפץ חיים. וכן משמע שנקטו **במחנה צחק** (חלק ד סימן כח ס"ק א), ו**האגרות משה** (חלק ד סימן קא ס"ק ב), שמירת שבת כהלכתה פרק נב הערה מד, משנת הכתובה חלק ב עמוד תשפב), נשים שטרודות בטיפול הילדים, פטורות מלהתפלל.

כעין סברא זו מובא בשם הג"ר **יעקב קמניצקי זצ"ל** (אמת ליעקב סימן קו הערה, כה תאמר לבית יעקב עמוד 30, הליכות בת ישראל פרק ב הערה ג) נשים המטופלות בילדים, למרות שמעיקר הדין חייבות להתפלל וכשיטת הרמב"ן, מכל מקום יתכן שהן פטורות, כדן שממש חולה שפטור מתפילה. וכתב **הגר"ח שיינברג זצ"ל** (רגשי לב) שאשה שיוצאת לחופש בלי הילדים וכדומה חייבת להתפלל, מלבד כאשר היא צריכה את הזמן הזה לנוח ולהפיג מתח שאז היא עדיין בכלל הפטור.

ואמר על כך **החזו"א** (ארחות רבינו חלק א עמוד קטז) שאף אם יש לפטור, מדן חולין ומשמשיהן פטורין מן התפילה, אבל נשים צדקניות מוצאות להן תמיד זמן לתפילה. כעין זה מסופר על הג"ר **ישעיה חשין זצ"ל** (מגדולי ירושלים), שנשאל על ידי נכדתו האם היא מחוייבת להתפלל ערבית, והשיב שאינה מחוייבת, אך אם תמצא הילומים שאינה מחוייבת להרימם, ודאי שתרם אותם, וכל תפילת ערבית שווה הרבה יותר מכל הילומים שבעולם.

וכעין זה היה מורה **הגר"ח איערברג זצ"ל** (עדות בניו הג"ר עזריאל, הג"ר מאיר שמחה, ונכדו, לרבני הילכתא) שהיה מיקל לנשים לפי המצב של כל אחת, ורק הקפיד שתאמר איזה בקשה. ואף את אשתו פטר מתפילה כשהיתה מטופלת בילדים כדן 'עוסק במצוה', שהרי מנהג הנשים להקל שמספיק להתפלל בקשה אחת ביום.

ועל דרך זה הורה **הגר"ח שאנר זצ"ל** (עדות תלמידו הגרמ"ש קליין לרבני הלכתא) שביסוד הדין נשים חייבות תפילה, אבל כאשר הן מטופלות בילדים נהגו שלא מתפללות שמונה עשרה.

ולדעת הג"ר **ישראל יעקב פישר זצ"ל** (שו"ת אבן ישראל חלק ט סימן טא), אם אין לה זמן כי עסוקה בילדים, יוצאת ידי חובה בתפילת ערבית, ואם יש לה זמן חייבת להתפלל שחרית, ולברך ברכות השחר וברכות התורה.

על דרך זה נוקט **הגר"ן קופשיץ שליט"א** (בהוראה להג"ר מרדכי הלוי שטרפרינד), וכעין זה הג"ר **עזריאל איערברג שליט"א** (בהוראה לרבני הילכתא), שהנהגה הקדמון בירושלים היה שנשים לא מתפללות שמונה עשרה כמפורש במג"א, אך כיום לא ראוי לנהוג כך, כי בעבר היו עסוקות מאוד בכביסה וכדומה ולא היה להן פנאי להתפלל, אבל

כיום יש להן זמן לפטפט בטלפון ושאר עיסוקים, ודאי שגם נשים המטופלות בילדים רכים צריכות להקדיש כל יום זמן לתפילה לכל הפחות לתפילת שמונה עשרה.

והוסיף הגר"ן קופשיץ, שאימה הרבנית קופשיץ היתה מתפללת תמיד, גם כאשר גידלה את הילדים בבית. ומכל מקום אשה שעובדת כמורה, אסור לה להתפלל על חשבון איחור לעבודה, אפילו באופן שאין בזה משום גזל, כי היא משועבדת לתלמידות, ואינה רשאית להתפלל על חשבונם. והרגיש, שאין להלחץ את הנשים שחייבות להתפלל, אלא לומר להן שיזכו לאיכות חיים כשיתפללו, שפועלות גדולות ונצורות בתפילתן, בפרט כאשר זוכות להתפלל בכונה יותר מהגברים.

בעקבי הצאן: והיה אומר **מו"ז הג"ר צבי יעקב צינורט זצ"ל** (מחכמי ירושלים של מעלה), אשה שאין לה זמן להתפלל יוצאת ידי חובתה באמירת "רבנו של עולם העלף" (רבנו של עולם תעזור). אבל בדרך כלל יש פנאי לנשים להתפלל שמונה עשרה, ונערות שאינן נשואות ודאי שיש להן די זמן לתפילת שמונה עשרה. ולכן היה עומד על כך שהבנות יתפללו לפחות פעם אחת ביום שמונה עשרה. אולם אין להן איסור לאכול קודם התפילה.

כאשר חזר ביום השבת מבית הכנסת והבנות עדיין לא התפללו, לא המתין להן וקידש, באמרו 'האבא לא צריך להמתין לבנותיו', וציווה שלכל הפחות תאמרנה ברכות השחר קודם קידוש, ובכך יחשב להן שהגיע זמן קידוש שהחייב חל אחרי התפילה. אבל בליל שבת המתין עד שיתפללו מעריב, כי אם לא יתפללו הן חייבות בקידוש מדאורייתא, והמקדש חייב רק מדרבנן ויש שאלה אם יכול להוציאן ידי חובתן (ראה שו"ע סימן רעא סעיף ב ומשנ"ב וביאור הלכה שם).

כפי כוחה: ולדעת **הג"ר משה שטרנבוך שליט"א** (תשובות והנהגות כרך א סימן עד, כרך ה סימן מה, מועדים וזמנים חלק א סימן ט) למעשה לא מספיק בקשה כמו שצידד המג"א, אלא צריך גם שבח לפני הודאה לאחריה כמפורש ברמב"ם שצריך שבח בקשה והודאה. ומכל מקום נשים פטורות כדן 'עוסק במצוה', כי טרודות ביילדים וצרכי הבית, ואין להם לישוב הדעת להתפלל בנחת, ממאמר חז"ל שצריך להתפלל 'כעני בפתח' בישוב הדעת, ולכן פטרו מתפילה את הבא מן הדרך. וכהוראה המפורסמת של החפץ חיים לאשתו הרבנית, שפטורה מתפילה כל זמן שעסוקה בגידול הילדים.

ומסיים שהכלל הוא, שאשה צריכה להתפלל כפי יכולתה, לכתחילה תתפלל שמונה עשרה, ואם טרודה ביותר בעניני הבית ולא יכולה להתפלל 'שמונה עשרה', תתפלל 'איזה בקשה', עם שבח לפני הודאה לאחריה. ונשים כשרות מתפללות כל יום ושכרון בצידן, ולפחות תתפלל מעריב בלילה כשהילדים ישנים, כדי שיהיה לה תפילה אחת ביום, שהוא עיקר החיוב מדאורייתא.

משועבדת לבעלה: אשה נשואה משועבדת לבעלה, ואין רשאית לעמוד בתפילה כאשר מפריע לשעבוד של בעלה, ויכולה להתפלל רק בזמנים שאין מפריע לשעבוד, כמו הסיפור המפורסם על **הג"ר יוסף חיים זוננפלד זצ"ל** (ושם) אשה גדולה עמוד 28) שבא בשבת אחרי התפילה יחד עם בעלה, לבית נכדתו לבקר אותה בביתה, וכשראה שהיא באמצע התפילה, יצא ולא רצה לחזור לביתה, והסביר לה שאישה צריכה להיות מוכנה לקבל את בעלה כאשר שב

לפני התפילה, כי אם אינן חייבות בשמונה עשרה ויצאו בברכות השחר, נמצא שכבר הגיע זמן הסעודה וחיובות לקדש, אולם אם אין יוצאות ידי חובתם רק בשמונה עשרה, נמצא שאוכלות קודם זמן סעודה. ונושא זה סבוך מאוד, כפי שהעיד **גאון אחד שליט"א** (בהוראה לרבני הילכתא) שכל פעם ומסור על כך שיעור הוא מסתבך מחדש, בגדר הדין בנשים.

שבח בקשה והודאה: לדעת הגרש"ז **אויערבאך זצ"ל** (הליכות בת ישראל פרק ב הערה ג, הליכות שלמה תפילה פרק ב דבר הלכה אות ה, פרק שמיני הערה 168), בנות סמיני המתפללות בבית הספר, מותר להן לאכול לפני שיוצאות מהבית, ובתנאי שיאמרו תחילה בקשה אחת, כי לענין אכילה לפני התפילה המנהג להקל כמגן אברהם, שמספיק בקשה אחת לקיום חובת תפילה.

והוסיף **הגרשז"א** (שם), וכן נקט **ביחוד דעת** (חלק ג סימן ז), ו**שמירת שבת כהלכתא** (פרק גב הערה מב), שצריך שיהיה שבח לפני הבקשה, והודאה לאחריה, כמבואר ברמב"ם שזה התנאי לתפילה דאורייתא, ולכן אינה יכולה לקיים תפילה דאורייתא, צריכה לומר תפילה שיש בה שבח לצאת ידי חובתה באמירת 'מודה אני' בלבד, אלא בכדי לקיים תפילה דאורייתא, צריכה לומר תפילה שיש בה שבח בקשה והודאה. והסיק הגרשז"א, שיוצאות ידי אמירת שבח והודאה באמירת 'מודה אני', ומספיק שתוסיף פסוק של בקשה.

והורה **הגרשז"א** (שמירת שבת כהלכתא פרק גב הערה מה) שאם אוכלות רק אכילת ארעי קודם תפילת שחרית בשבת, אינן צריכות לקדש.

והוסיף בזה **האגרות משה** (חלק ד סימן קא ס"ק ב), שאפילו הנשים שידועות להתפלל ומתפללות בכל יום, יש שלא יקבלו עלייהו איסור אכילה קודם תפילתם, ולכן נהגו לאכול אחר שאמרו איזה בקשה. ולגבי קידוש בשבת, אשה נשואה משועבדת לבעלה, ולכן מותרת לאכול קודם התפילה בלי קידוש. אבל בנות שאין להן שעבוד, אם צריכות לאכול קודם התפילה, יקדשו תחילה.

אמנם לדעת הגר"ר **נתן קופשיץ שליט"א** (בהוראה להגר"ר מרדכי הלוי טרפרוינד), גם לנשים יש איסור אכילה קודם תפילה בדיוק כמו לגברים, ולגבי איסור זה אפשר להקל ולסמוך על שיטת המגן אברהם שיוצאת ידי חובת תפילה באמירת בקשה אחת, ולכן יאמרו לפני האכילה מודה אני וברכות השחר, אך לא כדאי להקל בזה בקביעות, כי אם במקום הצורך.

ובשבת, אם אוכלות לפני התפילה צריכות לקדש תחילה, ולא תלוי האם יש היתר לאכול לפני התפילה, וכן החסידים הנוהגים לאכול עוגה לפני התפילה, חייבים לעשות קידוש לפני האכילה, כי יש חיוב קידוש גם קודם התפילה.

מאידך לדעת הגר"ר **מאיר סירוטה שליט"א** (בהוראה לרבני הילכתא) אין לנשים איסור אכילה לפני תפילת שחרית, ואם אוכלות בשבת לפני התפילה חייבות לקדש.

הרחבת הדברים: במאמרים מאת הגר"ר **שמחה בן ציון רבינוביץ שליט"א** (פסקי תשובות סימן קו סעיף ב), הגר"ר **אברהם ישעיה פמוייר שליט"א** (אשי ישראל פרק ב הערה צד, פרק ז הערה ספר), הגר"ר **שמואל יוסף שטיצברג שליט"א** (קונטרס דיני תפילה לנשים), והגר"ר **מנחם ניסל שליט"א** (רגשי לב-תפילת נשים).

מהתפילה, ואינה רשאית לעמוד בתפילה בזמן שצריכה לקבל את פניו.

ומעשה שהיה עם הגרש"ז **אויערבאך זצ"ל** (עדות נכדו לרבני הלכתא), שהתבקש להשכין שלום בית במשפחה פלונית, וכאשר שמע שהאשה מתפללת כל יום שעתיים שחרית, התרעם מאוד על כך, ואמר האשה צריכה לעסוק בצרכי הבית ולא להתפלל שעתיים שחרית.

5. שבח בקשה והודאה

מינימום: פשוט **הגו"א** שמנהג הנשים להסתפק בבקשה לבד, וכן הבין הגר"ר **פערלא ברמב"ם**. מאידך לדעת **האגרות משה** (חלק ב סימן טז), והגר"ר **פ' שיינברג זצ"ל** (בהוראה להגר"מ ניסל מח"ס רגשי לב) לפי המבואר ברמב"ם צריכות לומר שבח בקשה והודאה.

מבואר **בישועות יעקב** (סימן קו), שאשה יוצאת ידי חובה בברכת התורה, או בקריאת שמע וברכותיה, שיש בהם שבח בקשה והודאה. וכתב **בתהילה לדוד** (סימן ו ס"ק ב) שיוצאת ידי חובתה בברכות השחר עם ה"יהי רצון" שאחריהם, שיש בזה מעין קריאת שמע ותפילה.

ומובא בשם הגר"ר **יעקב קמינצקי זצ"ל** (אמת ליעקב סימן קו בהערה, כה תאמר לבית יעקב עמוד 30, הליכות בת ישראל פרק ב הערה ג) שנשים המטופלות בילדים, יש להן לסמוך על שיטת הרמב"ם, ויכולות לצאת באמירת ברכות השחר, עם ה"יהי רצון" שבברכת 'המעביר שינה' עד 'הגומל חסידים', שיש בזה שבח בקשה והודאה, ולכוין לצאת בזה ידי מצות תפילה דאורייתא. וכך הנהיג בביתו.

ולדעת **המחזה אליהו** (חלק א סוף סימן יט) בשם **הגר"ח קניבסקי זצ"ל** נשים שאין יכולות להתפלל שמונה עשרה, או שמנהגן מביתן להקל בשאלת תפילה נשים שמספיק תפילה קצרה, צריכות לקיים חיובן כראוי לפי הסדר שבח בקשה והודאה, כגון על ידי ברכות התורה, או ברכת המזון. ובתנאי שיכוונו לשם מצות תפילה דאורייתא, ומצוות צריכות כוונה.

והציע הגר"ר **שמחה בונם ולדנברג זצ"ל** (בינת שמחה עמוד נז), לומר את הנוסח הבא או דוגמתו כדי שיוכלו לאכול; ברוך אתה הגדול הגיבור והנורא (שבח), יהי רצון שיבנה בית המקדש (בקשה), מודה אני לפניך מלך חי וקיים וכו' (הודאה), ואח"כ תברך ברכת המאכל.

מאידך לדעת הגר"ר **אשר ויס שליט"א** (בהוראה להגר"מ ניסל מח"ס רגשי לב), והגר"ר **מאיר סירוטה שליט"א** (בהוראה לרבני הילכתא) ההלכה היא כפשוטו המגן אברהם שמספיק בקשה לבד ולא צריכות הנשים לומר שבח לפניו והודאה לאחריה.

6. אכילה לפני התפילה

נפצ"מ: הדין האם התפילה היא חובה אצלן, יכולה לגרום עוד נפק"מ להלכה, שביסוד הדברים תלוי במחלוקת הג"ל, ויש גם סברות נוספות לכאן ולכאן;

א. האם מותר להן לאכול לפני התפילה, מצד האיסור של לא תאכלו על הָדָם (ויקרא פרק יט פסוק כו), לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם (ברכות דף י:), ומצוי בבנות המתפללות בבית הספר או בסמינר שרוצות לאכול משהו בבית.

ב. בשבת בבוקר האם חייבות לקדש, כשרוצות לאכול

משיב כהלכה

הפרס השבועי 100 שקל מזומן
הזוכה בפרס גיליון 443 בסך 100 שקל מזומן
הבה"ח שמחה בונים ולדנברג הי"ו
שיבת קמניץ לצעירים ירושלים

שאלה: האם נשים חייבות בקריאת שמע שחרית וערבית?

האם צריכות לומר פסוק ראשון, ברוך שם, פרשה ראשונה, פרשת ויאמר, להקדים קל מלך נאמן? האם חייבות לברך לפני ולאחריה, ואם נניח שפטורות האם רשאיות להחמיר ולברך?

מקורות: גמ' (ברכות דף כ,). אהל מועד בית יוסף ב"ח שו"ע ומשנ"ב (סימן ע), להורות נתן (חלק ט סימן ג), קובץ תשובות (חלק א סימן יד), חוט שני (נושאים שונים עמוד כג), אור לציון (חלק ב פרק ו סעיף א), הליכות בת ישראל (פרק ב הערה כו), הליכות שלמה (תפילה פרק ז הלכה ב), תשובות והנהגות (חלק ו סימן טו), שבט הלוי (חלק ו סימן יב).

במדור זה מופיעה שאלה בנושא הגיליון הבא, כל מי ששולח תשובה נכונה יכול לזכות בפרס. בחירת הזוכה על דעת רבני הילכתא ולפי החלטתם הבלעדית. התשובות המובחרות ישלבו במידת האפשר בגיליון הקרוב.

בכדי להשיב ולהגיש תשובה, מספיק לעיין במראה מקום אחד!
 נא לשלוח את התשובות עד יום ראשון הקרוב בערב (תשובה שתגיע אחריו יום ראשון תיחשב לשבוע הבא). בצירוף פרטי המשיב (שם, טלפון, מקום לימוד), באחת מהאפשרויות הבאות:

1. בקו 'הילכתא' טלפון 02-5377085 שולח 4
2. בעמדות 'נדרים פלוס' ו'קהילות', קופת 'הילכתא' - 'עומק הפשט'
3. בחדר 'קול השלשון', ישיבת מיר ירושלים, יתבת 'הילכתא'
4. בפקס מספר 6507823-1532
5. במייל 5047867@gmail.com

לע"נ הגאון הגדול רבי שמחה בר"י יוסף קסלר זצ"ל
רב ואב"ד קרית ספר
נלב"ע כ"ו סיון תשנ"ו ת.ג.צ.ב.ה.

סיכום הגיליון:

דינים העולים

א. **סיכום הפולמוס:** נשים חייבות בתפילה. למג"א המנהג שמספיק בקשה אחת ביום, למשנ"ב חייבת בתפילת שמונה עשרה. ונחלקו פוסקי זמננו יש מחייבים להתפלל שמונה עשרה שחרית ומנחה, וערבית פטורות, ויש מחייבים גם ערבית, ויש פוטרם כמנהג הקדום שמספיק בקשה אחת ביום. לבנות ספרד מחלוקת אם חייבות רק שחרית או גם מנחה.

ב. **המכריעים:** לשיטת המכריעים, בזמננו בדרך כלל יש להן זמן, וחייבות להתפלל שמונה עשרה. אבל אם האשה עסוקה אין לה זמן, תסמוך על שיטת המג"א שמספיק בקשה אחת.

ג. **שבח בקשה והודאה:** לנוהגות כשיטת המגן אברהם שמספיק בקשה אחת, פשוטות המגן אברהם שמספיק בקשה בלי שבח והודאה, ולהרבה אחרונים שצ"ח גם שבח והודאה בנוסף לבקשה, ויש מחמירים שצריך גם אמירה לפי הסדר - שבח בקשה והודאה.

ד. **אכילה קודם התפילה:** נחלקו הפוסקים האם יש לאשה איסור אכילה קודם התפילה. ומכל מקום לגבי איסור זה, מספיק תפילה קצרה כדי להתיר להם את האכילה.

ה. **קידוש בשבת:** אשה שאוכלת לפני תפילת שחרית בשבת, יש מחייבים לקדש קודם האכילה, ויש מקילים שאכילת ארעי לא צריכה קידוש.

עדכוני הלכה

תפילה על בניו

כתב העטרת זקנים (סימן מז ס"ק א) הביאו המשנ"ב (ס"ק י) ותמיד תהיה תפילת האב והאם שגורה בפיהם להתפלל על בניהם שהיה לומדי תורה וצדיקים ובעלי מדות טובות. ויכוין מאוד בברכת האבה רבה ובברכת התורה כשאומר וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְאֲנָאֵינוּ, וכן כשאומר בתפילת 'ובא לציון' לְמַעַן לֹא יִנָּע לְרִיק, וְלֹא יִגָּד לְכֹהֵן. עוד כתב המשנ"ב (סימן קכ ס"ק ח) בשם החיי אדם (כלל כד סעיף יט) נכון וראוי לכל אדם להתפלל בכל יום ביחוד על צרכיו ופרנסתו, ושלא ימוש התורה מפיו וזרעו וזרעו זרעו, ושהיה כל יוצאי חלציו עובדי ה' באמת, ושלא ימצא חס ושלום פסול בזרעו, וכל מה שיודע בלבו שצריך לו.

נושא הגיליון הבא:

'נשים בקריאת שמע'

טלו חלק בזיכוי הרבים העצום, והשתתפו בהוצאות הגיליון הבא

הגיליון נועד לעורר את לב הלומדים, נא לא לסמוך על הדברים הלכה למעשה בלי לעיין במקורות

לאור הביקוש הגדול ניתן להשיג במערכת את האוגרנים
'שבת כהלכה' ו'ברכה כהלכה'
מודפס במחיר 30 שקל, במייל בחינם
בברכה מכון הילכתא

הילכתא

לדעת לחיות כהלכה

- גיליון שבועי עומק הפשט
- שיעורים וימי עיון
- בית הוראה טלפוני
- ביורוי הלכה אקטואליים
- קו מידע הלכתי
- חוברות הדרכה

02-535-0-535 מכון הילכתא

מענה אנושי בית הוראה מערכת הגיליון

קו מידע הלכתי
 02-5377-085

5047867@gmail.com לקבלת הגיליון במייל:

פקס: 02-6507823

ניתן להאזין לשיעורים, הודעות, עדכונים, רישום להגרלות, ועוד...